

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Субота Сергій Іванович

УДК 340.111.5:061.2(477)

**НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВЗАЄМОДІЯ
З ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
ГОЛОВКО Олександр Миколайович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
професор кафедри теорії та історії держави і
права факультету № 1.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
НАЛИВАЙКО Лариса Романівна,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ,
завідувач кафедри загальноправових
дисциплін;

кандидат юридичних наук, доцент
ПЕРЕДЕРІЙ Олександр Сергійович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
доцент кафедри державно-правових дисциплін.

Захист відбудеться 23 березня 2017 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.02 Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

Автореферат розісланий 21 лютого 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. В. Коваленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Динамічний розвиток українського суспільства, поглиблення процесів демократизації різних ланок суспільно-політичного життя, інтеграція України у європейське співтовариство актуалізують вивчення та наповнення реальним змістом багатьох правових явищ і категорій. Серед них важливе місце посідають теоретико-правові проблеми розбудови громадянського суспільства, активізації участі його інститутів у забезпеченні правопорядку, їх здатності здійснювати ефективний контроль над діяльністю правоохоронних органів.

Взаємозв'язки громадянського суспільства і органів охорони правопорядку мають конкретно-історичний характер, залежать від умов розвитку кожної держави. У сучасній Україні пройшов тривалий період формування теоретичних і політико-правових ідей і концепцій удосконалення правоохоронної діяльності, які згодом знайшли відображення у реформуванні органів внутрішніх справ на принципово нових засадах. Поява Національної поліції України не лише обумовила зміну назви найбільш масової і наближеної до населення правоохоронної структури держави, але й заклала підвалини для формування нової парадигми охорони правопорядку, трансформації принципів взаємодії працівників поліції і громадян, подолання наслідків негативного іміджу міліції, відновлення довіри населення до правоохоронних органів. Розвиток партнерських відносин між поліцією і громадянським суспільством на засадах довіри, прозорості, взаєморозуміння і взаємодопомоги в боротьбі зі злочинністю за таких умов стає пріоритетним напрямком діяльності Національної поліції України.

Питання, що стосуються взаємовідносин громадянського суспільства з міліцією (поліцією), завжди були в центрі уваги науковців і практиків-правоохоронців. Значний внесок у розроблення даної проблеми зробили такі вчені, як: М. І. Ануфрієв, О. М. Бандурка, О. М. Головка, А. П. Закалюк, В. Є. Кириченко, О. П. Ключніченко, Л. М. Колодкін, О. П. Коренєв, М. В. Костецький, А. В. Майдіков, Л. Р. Наливайко, О. С. Передерій, В. Т. Томін, А. М. Шульга, О. Н. Ярмиш та ін.

Однак у сучасних умовах розпочався процес реформування органів внутрішніх справ, створення нового законодавства, склалася певна практика його застосування, а відтак виникла потреба нового вивчення і осмислення цього питання. Таким чином, дослідження питань взаємодії нової української поліції із громадянським суспільством набуває особливого змісту й актуальності, що і зумовило вибір дисертантом цієї теми як предмета свого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до п.п. 1.2, 1.5 Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16.03.2015 р. № 275, п.п. 1.1, 1.2 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016–2019 років, схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 р. (протокол № 2), а також в рамках науково-дослідної теми Харківського національного університету внутрішніх справ «Правоохоронна функція держави» (номер державної реєстрації 0113U008192).

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає в тому, щоб на базі аналізу теоретико-правових напрацювань і чинного законодавства України визначити загальнотеоретичні засади впливу громадянського суспільства на правоохоронну діяльність і практичні аспекти взаємодії поліції і громадянського суспільства, а також у формулюванні теоретичних положень і практичних висновків і рекомендацій щодо удосконалення такого роду взаємодії.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення наступних дослідницьких задач:

- розкрити сучасні уявлення щодо взаємодії громадянського суспільства і поліцейських структур;
- з'ясувати та охарактеризувати особливості впливу інститутів громадянського суспільства на формування правоохоронної політики держави;
- розкрити аксіологічні засади правоохоронної діяльності в умовах розвитку громадянського суспільства;
- встановити та порівняти особливості взаємодії громадянського суспільства і поліції в умовах тоталітарного та демократичного режиму;
- вивчити та провести класифікацію форм взаємодії поліції і громадянського суспільства в сучасному світі;
- виділити принципи та функції взаємодії поліції і громадянського суспільства;
- визначити та обґрунтувати основні тенденції формування і розвитку громадянського суспільства в Україні;
- розглянути правову основу взаємодії інститутів громадянського суспільства та Національної поліції України;
- визначити та розкрити основні напрямки удосконалення взаємодії Національної поліції України та громадянського суспільства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що склалися у процесі функціонування поліції в умовах демократизації суспільно-політичного життя в Україні.

Предметом дослідження є основні загальні закономірності взаємодії Національної поліції України із громадянським суспільством.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність методів і прийомів наукового пізнання, зумовлена особливостями об'єкта і предмета дослідження. Орієнтуючись на досягнення мети та вирішення задач даної роботи, автор виходить із діалектичного світорозуміння та застосовує систему загальнонаукових і спеціальних методів.

Зазначений вище підхід реалізовувався через застосування таких загальнонаукових методів, як логічний метод сходження від простого до складного та системно-структурний метод. Так, логічний метод сходження від простого до складного використано для з'ясування закономірностей впливу інститутів громадянського суспільства на формування правоохоронної політики, а також аналізу аксіологічних засад правоохоронної діяльності в умовах розвитку громадянського суспільства (підрозділи 1.2, 1.3). Використання системно-структурного методу дозволило проаналізувати ієрархічні рівні правової основи взаємодії інститутів громадянського суспільства та Національної поліції України, а також визначити основні тенденції формування і розвитку громадянського суспільства в Україні (підрозділи 3.1, 3.2).

Під час проведення дослідження використовувались також такі спеціальні наукові методи, як логіко-семантичний, логіко-юридичний, порівняльно-правовий, метод класифікації та моделювання. Логіко-семантичний та логіко-юридичний методи дозволили сформулювати авторське визначення поняття «правова основа взаємодії Національної поліції України та інститутів громадянського суспільства», уточнити вже існуючу дефініцію поняття «принципи взаємодії Національної поліції України та інститутів громадянського суспільства» (підрозділи 2.3, 3.2). Метод класифікації застосовувався для виділення окремих форм взаємодії поліції та громадянського суспільства в сучасному світі, а також з метою упорядкування принципів взаємодії Національної поліції України та громадянського суспільства (підрозділи 2.2, 2.3). Порівняльно-правовий метод використовувався під час аналізу особливостей взаємодії громадянського суспільства і поліції в умовах тоталітарного та демократичного режимів та розкриття сучасних уявлень щодо взаємодії громадянського суспільства і поліцейських структур (підрозділи 1.1, 2.1). Метод моделювання використовувався для визначення перспектив та розроблення напрямів удосконалення взаємодії Національної поліції України та громадянського суспільства (підрозділ 3.3).

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації склали праці фахівців у галузі загальної теорії держави і права, інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників. Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, законодавчих і підзаконних нормативно-правових актах, які регламентують діяльність суб'єктів формування та реалізації державної регіональної політики у сфері взаємодії Національної поліції і громадянського суспільства. Емпіричну базу становлять узагальнення практичної діяльності суб'єктів формування та реалізації державної регіональної політики у сфері взаємодії Національної поліції і громадянського суспільства, політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистичні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є одним із перших дисертаційних досліджень за часи незалежності України, в якому здійснено комплексну характеристику теоретико-правових аспектів взаємодії Національної поліції України із громадянським суспільством. У процесі дослідження були досягнуті такі наукові результати, які виносяться на захист:

вперше:

- запропоновано авторське визначення правової основи взаємодії Національної поліції України та інститутів громадянського суспільства, під якою слід розуміти сукупність нормативно-правових актів законодавчого, підзаконного рівнів, які регулюють відносини, що пов'язані зі спільною діяльністю Національної поліції та інститутів громадянського суспільства;

- з'ясовано, що факт існування закономірностей безпосереднього впливу політичних партій, як інституту громадянського суспільства, на формування правоохоронної політики держави впливає з їх дуалістичної природи та напрямків діяльності; закономірності опосередкованого впливу недержавних засобів масової інформації, інститутів громадянського суспільства, що здійснюють моніторинг за діяльністю органів державної влади, неурядових правозахисних організацій (у тому числі адвокатури) тісно пов'язані з особливостями їх діяльності;

- запропоновано класифікацію існуючих у сучасному світі форм взаємодії поліції та громадянського суспільства: за спрямованістю; залежно від виду регулятивної функції права; залежно від виду суб'єктів, які взаємодіють із поліцією;

- з'ясовано, що сучасний етап розвитку українського громадянського суспільства характеризується: тенденцією руху у бік публічної політики; тенденцією збільшення кількості громадських

організацій і громадських об'єднань; зниженням економічних показників (економічний рівень населення); тенденцією до інтровертивності системи соціальних і правових цінностей і орієнтирів української нації; зростанням рівня поінформованості українського суспільства, що супроводжується правовою пасивністю у питаннях захисту порушених прав;

удосконалено:

– погляди щодо оптимальної моделі функціонування Національної поліції України і її взаємодії з громадянським суспільством;

– наукові уявлення щодо аксіологічних засад правоохоронної діяльності в умовах розвитку громадянського суспільства; доведено, що однією із аксіологічних засад правоохоронної діяльності є її «всеосяжність» відносно суб'єктів права, що порушують (порушили) норми права у сфері прав і свобод людини і громадянина; зроблено висновок про те, що правоохоронна діяльність охороняє (захищає) суб'єктів громадянського суспільства від протиправних посягань як з боку держави, так і з боку інших суб'єктів права;

– поняття «принципи взаємодії поліції і громадськості»; запропоновано під принципами взаємодії поліції і громадськості розуміти основні, керівні засади спільної діяльності поліцейських структур та інститутів громадянського суспільства, які здійснюються з метою забезпечення громадського порядку.;

– систему принципів взаємодії поліції і громадськості; запропоновано принципи взаємодії поліції і громадськості поділяти на: 1) загальні принципи (добровільності, дотримання прав людини і громадянина, гуманізму, справедливості, науковості, комплексності, правової упорядкованості, законності, рівноправності, гласності, плановості) та 2) спеціальні, або організаційно-технічні принципи; встановлено, що спеціальні (організаційно-технічні) принципи поділяються на дві підгрупи: принципи побудови системи взаємодії, до числа яких віднесено принципи спільності інтересів, функціональності, нормованості, спеціалізованості, і принципи здійснення процесу взаємодії, до яких віднесено принципи безперервності, скоординованості дій, маневреності (або оперативності і гнучкості), відповідальності за виконання зобов'язань при взаємодії, заохочення;

дістали подальшого розвитку:

– наукові уявлення про основні напрямки взаємодії поліції і громадськості; обґрунтовано, що функції взаємодії поліції і громадськості здійснюються у межах системи принципів такого роду взаємодії; до числа основних функцій взаємодії поліції і громадськості віднесено інформаційну, профілактичну (превентивну), контролюючу, охоронну функції;

– дослідження особливостей взаємодії громадянського суспільства і поліції в умовах тоталітарного та демократичного політичних режимів; обґрунтовано, що в Радянській Україні взаємодія громадських формувань у сфері охорони громадського порядку з міліцією мала односторонній характер (вони виражали волю держави, а не суспільства, до їх функцій не входив контроль за діяльністю правоохоронної системи); в умовах розбудови демократичної держави в Україні взаємодія громадських формувань із охорони порядку з поліцією має двосторонній характер (громадські формування з охорони порядку, з одного боку, допомагають працівникам поліції у здійсненні ними службових завдань, реалізації правоохоронної функції держави, а з іншого – здійснюють контроль за їх діяльністю);

– погляди щодо напрямів удосконалення взаємодії Національної поліції України та громадянського суспільства; виокремлено п'ять основних напрямів удосконалення взаємодії Національної поліції України та громадянського суспільства: розроблення та прийняття на загальнодержавному і регіональному рівнях Концепції взаємодії Національної поліції та інститутів громадянського суспільства; підвищення доступності поліції для населення; забезпечення принципу відкритості у роботі поліції; формування у населення об'єктивної оцінки діяльності поліції і створення позитивного образу її працівників; підвищення рівня підготовки працівників поліції і представників громадських організацій правоохоронного спрямування у сфері забезпечення правопорядку та режиму законності.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації положення та висновки поглиблюють наукові знання про теоретичні і практичні аспекти взаємодії Національної поліції України із громадянським суспільством. Матеріали дисертації становлять наукову базу подальших досліджень як загальних проблем процесу взаємодії держави і громадянського суспільства, так і спеціальних питань удосконалення нормативних засад взаємодії поліції і громадянського суспільства, розвитку партнерських відносин між державою і громадянським суспільством, підготовки кадрів для системи правоохоронних органів тощо.

Крім того, матеріали дисертації можуть бути використані у процесі викладання загальної теорії права та юридичної компаративістики, у нормотворчій діяльності, під час удосконалення законодавства України, його адаптації до європейських стандартів, у правозастосовній діяльності поліцейських структур.

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення й висновки оприлюднено на міжнародній науково-практичній конференції та

круглому столі: «Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми» (м. Харків, 13 листопада 2015 р.), «Національні та міжнародні механізми захисту прав людини» (м. Харків, 20 квітня 2016 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження знайшли своє відображення у п'яти наукових статтях, з яких чотири опубліковано у наукових фахових виданнях України, одна – у зарубіжному виданні, а також у тезах двох наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел (203 найменування). Загальний обсяг дисертації – 200 сторінок, з них основний текст становить 177 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими планами та програмами, розкрито мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження, його методи, наукову новизну, підкреслено практичну важливість висновків, одержаних у результаті проведеного дослідження, узагальнено результати роботи і подано відомості про публікації автора.

Розділ 1 «Теоретичні засади впливу громадянського суспільства на правоохоронну діяльність» складається з трьох підрозділів, у яких досліджено сучасні наукові уявлення щодо взаємодії громадянського суспільства і поліцейських структур, охарактеризовано особливості впливу інститутів громадянського суспільства на формування правоохоронної політики держави, проаналізовано аксіологічні засади правоохоронної діяльності в умовах розвитку громадянського суспільства.

У підрозділі 1.1 *«Сучасні наукові уявлення щодо взаємодії громадянського суспільства і поліцейських структур»* розкрито сучасні наукові уявлення щодо взаємодії громадянського суспільства і поліцейських структур, встановлено та охарактеризовано основні моделі поліцейської служби, доведено, що у пошуках оптимальної моделі функціонування нової української поліції і взаємодії її із громадянським суспільством модель «служіння суспільству» є найпридатнішою для сучасного етапу розбудови в Україні правової держави.

З'ясовано, що рівень та якість взаємодії поліцейських структур і громадянського суспільства певною мірою залежать від моделі організації і функціонування поліції.

Акцентовано увагу на тому, що у науковій літературі, як правило, виокремлюються три основні моделі забезпечення державою внутрішньої безпеки суспільства: централізована, децентралізована та комбінована (напівцентралізована). Для кожної з указаних моделей структури поліції є характерними власні взаємозв'язки з громадянським суспільством.

Встановлено, що традиційно у юридичній літературі виокремлюються чотири моделі поліцейської служби: «політик-спостерігач», «юрист-професіонал», «за можливістю раціоналізована», «служіння суспільству». Кожна із зазначених моделей поліцейської служби характеризується певними особливостями, моделлю поведінки працівників поліцейських структур, вимогами до діяльності поліції з боку держави та громадянського суспільства.

У підрозділі 1.2 *«Закономірності впливу інститутів громадянського суспільства на формування правоохоронної політики держави»* з'ясовано та охарактеризовано особливості впливу інститутів громадянського суспільства на формування правоохоронної політики держави.

З'ясовано, що будь-який інститут громадянського суспільства, незалежно від його виду, безпосередньо або опосередковано впливає на формування правоохоронної політики держави.

Доведено, що серед інститутів громадянського суспільства, які безпосередньо впливають на формування правоохоронної політики держави, провідне місце посідають політичні партії. Закономірності впливу політичних партій на правоохоронну політику держави пояснюються їх дуалістичною природою. З одного боку, політичні партії являють собою елемент громадянського суспільства, а з іншого – є частиною державного механізму.

Наголошено на тому, що одним із інститутів громадянського суспільства, який опосередковано впливає на правоохоронну політику держави, є недержавні засоби масової інформації. Недержавні засоби масової інформації виконують комунікативну функцію у державі і громадянському суспільстві.

Окрім засобів масової інформації, моніторинг за діяльністю органів державної влади здійснюють організації громадянського суспільства, діяльність яких регулюється законодавством (центри, спеціально створені моніторингові комітети, профспілки, творчі спілки, громадські ради, громадські колегії, органи самоорганізації населення тощо). Встановлено, що опосередкований вплив на формування правоохоронної політики держави здійснюють неурядові правозахисні організації.

У підрозділі 1.3 «Аксіологічні засади правоохоронної діяльності в умовах розвитку громадянського суспільства» розкрито аксіологічні засади правоохоронної діяльності в умовах розвитку громадянського суспільства.

З'ясовано, що мета правоохоронної діяльності полягає в охороні права, забезпеченні принципу верховенства права в суспільстві, а також у підтриманні правопорядку в суспільстві та державі, охороні прав, свобод і законних інтересів громадян. Мета правоохоронної діяльності деталізується в її завданнях та функціях.

Звернено увагу на те, що панування права в усіх сферах суспільного життя громадянського суспільства гарантує його розвиток і нормальне функціонування. У свою чергу, панування права у громадянському суспільстві забезпечується через здійснення правоохоронної діяльності.

Доведено, що правоохоронна діяльність є однією із форм діяльності будь-якого органу держави. У межах здійснення своїх функцій, виконання покладених державою і громадянським суспільством завдань державні органи прямо чи опосередковано впливають на стан упорядкованості суспільних відносин. Приймаючи те чи інше рішення і оформлюючи його у правозастосовний акт, будь-який державний орган, незалежно від виду, певною мірою забезпечує і охороняє загальні або конкретні права і свободи людини та громадянина.

Розділ 2 «Практичні аспекти взаємодії поліції та громадянського суспільства» складається з трьох підрозділів, у яких проаналізовано особливості взаємодії громадянського суспільства і поліції в умовах тоталітарного та демократичного політичних режимів, розкрито форми та виділено принципи і функції взаємодії поліції і громадянського суспільства.

У підрозділі 2.1 «Особливості взаємодії громадянського суспільства і поліції в умовах тоталітарного та демократичного політичного режиму» визначено та проаналізовано основні особливості взаємодії громадянського суспільства і поліції в умовах тоталітарного та демократичного політичних режимів.

На підставі аналізу визначальних ознак тоталітарного режиму зроблено висновок про те, що в умовах тоталітаризму громадянське суспільство існувало (існує), хоча його сутність та зміст були (є) якісно іншими, ніж в умовах демократії.

Обґрунтовано, що характер взаємовідносин державних органів тоталітарної держави та суспільства є тотально державно-владно контролюючим. Наголошено на тому, що поліцейські структури в

умовах тоталітарного режиму здійснюють функцію тотального терористичного контролю.

Акцентовано увагу на тому, що демократична держава у взаємодії з громадянським суспільством утворює цілісний механізм регулювання суспільних відносин.

Демократична держава являє собою, з одного боку, певний тип суспільної самоорганізації, а з іншого – певний тип правового зв'язку між державою і громадянським суспільством. Наголошено, що такого роду правовий зв'язок реалізується через взаємовідносини громадянського суспільства (громадських інститутів) з державою (державними органами). Різновидом зазначених взаємовідносин є відносини, які складаються між громадськими формуваннями з охорони громадського порядку і поліцією.

Звернено увагу на те, що в Україні громадські формування з охорони порядку утворюються з ініціативи громадянського суспільства. Взаємодія громадських формувань з охорони порядку з поліцією має двосторонній характер.

У підрозділі 2.2 «*Форми взаємодії поліції і громадянського суспільства в сучасному світі*» проаналізовано форми взаємодії поліції і громадянського суспільства в сучасному світі, здійснено їх класифікацію.

Встановлено, що сьогодні однією із найпоширеніших моделей партнерської взаємодії поліції і громадянського суспільства у світі є модель «Community Policing», «Community-oriented Policing», «Neighborhood Policing».

Доведено, що за спрямованістю форми взаємодії населення і поліції доцільно поділити на функціональні та організаційні. До числа організаційних форм віднесено: встановлення правових підстав взаємодії поліції та громадянського суспільства; розроблення комплексних програм боротьби зі злочинністю, планів сумісних дій; сумісне планування проведення заходів; узгодження поліцейськими структурами та інститутами громадянського суспільства рішень, які приймаються і стосуються їх спільної діяльності, тощо.

До функціональних форм взаємодії поліції і громадянського суспільства віднесено: проведення сумісних заходів та дій поліцейськими структурами з інститутами громадянського суспільства, у тому числі навчальних і тренувальних; підготовку поліцією кадрів із числа громадянського суспільства для подальшої сумісної роботи; вивчення досвіду взаємодії поліції і громадянського суспільства та його розповсюдження у державі, суспільстві; доведення інформації про

порядок та сутність взаємодії поліції і громадянського суспільства до відома як поліції, так і населення тощо.

Встановлено, що залежно від виду регулятивної функції права існують статичні форми взаємодії поліції і громадянського суспільства (дії, які спрямовані на забезпечення суспільних відносин, щодо взаємодії поліції і населення) та динамічні форми (взаємні дії поліції та інститутів громадянського суспільства, які впливають на рівень правопорядку та законності у суспільстві і державі з метою їх забезпечення та охорони).

Наголошено на тому, що залежно від виду суб'єктів форми взаємодії поліції та громадянського суспільства є індивідуальні та колективні форми участі громадян в охороні правопорядку.

У підрозділі 2.3 *«Принципи та функції взаємодії поліції та громадськості»* сформульовано принципи та функції взаємодії поліції і громадянського суспільства.

До числа загальних принципів взаємодії органів внутрішніх справ і населення віднесено принципи: добровільності, дотримання прав людини і громадянина, гуманізму, справедливості, науковості, комплексності, правової упорядкованості, законності, рівноправності, гласності, плановості.

Наголошено на тому, що спеціальні, або організаційно-технічні принципи поділяються на дві підгрупи: принципи побудови системи взаємодії і принципи здійснення процесу взаємодії. До принципів побудови системи взаємодії віднесено принципи: спільності інтересів, функціональності, нормованості, спеціалізованості. До принципів здійснення процесу взаємодії (друга підгрупа організаційно-технічних принципів) належать принципи: безперервності, скоординованості дій, маневреності (або оперативності і гнучкості), відповідальності за виконання зобов'язань при взаємодії, заохочення.

Акцентовано увагу на тому, що практична реалізація принципів взаємодії поліції і громадськості відбувається у ході здійснення функцій такого роду взаємодії. Виокремлено наступні основні напрямки взаємодії поліції і громадськості: інформаційна, профілактична (превентивна), контролююча та охоронна функції.

Розділ 3 «Стан і перспективи розвитку взаємодії Національної поліції України та громадянського суспільства» складається з трьох підрозділів, у яких визначено та обґрунтовано основні тенденції формування і розвитку громадянського суспільства в Україні, проаналізовано правову основу взаємодії інститутів громадянського суспільства та Національної поліції України, сформульовано та

розкрито основні напрямки удосконалення взаємодії Національної поліції України та громадянського суспільства.

Підрозділ 3.1 «Основні тенденції формування і розвитку громадянського суспільства в Україні» встановлено та обґрунтовано основні тенденції формування і розвитку громадянського суспільства в Україні.

Доведено, що встановлення демократичного режиму в Україні створює сприятливі умови для розбудови громадянського суспільства в умовах права. У свою чергу, створення та існування громадянського суспільства як соціально-правового та культурного феномену правової держави змістовно «наповнює» демократію, переводить її із формального виміру в практичну площину.

Акцентовано увагу на тому, що у процесі формування та розвитку українського громадянського суспільства слід враховувати історичний шлях розвитку українського суспільства, української державності, соціокультурні традиції та політичні, економічні, соціальні умови.

На підставі аналізу основних характерних ознак громадянського суспільства як правового соціокультурного феномену зроблено висновок про те, що процес перетворення українського суспільства в громадянське супроводжується певними тенденціями розвитку даного роду властивостей.

Встановлено та проаналізовано основні тенденції розвитку громадянського суспільства, які характерні для сучасного етапу розвитку українського громадянського суспільства.

Підрозділ 3.2 «Правова основа взаємодії інститутів громадянського суспільства та Національної поліції України» присвячений аналізу правової основи взаємодії інститутів громадянського суспільства та Національної поліції України.

Звернено увагу на те, що положення Закону України «Про Національну поліцію» та постанови Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію» до числа основних засад здійснення діяльності Національною поліцією відносять взаємодію із населенням на засадах партнерства. Окремі положення Закону України «Про Національну поліцію» та наказу Міністерства внутрішніх справ України «Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських» від 25.12.2015 р. № 1631 забезпечують на нормативно-правовому рівні реальну можливість громадськості брати участь у формуванні органів поліції, здійснювати контроль за процесом їх комплектування.

Наголошено на тому, що постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2000 р. № 1872 «Про Затвердження Типового статуту

громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, описів зразків бланка посвідчення і наукової пов'язки члена такого формування» на нормативно-правовому рівні встановлює основні вимоги до статутів конкретних громадських формувань із охорони громадського порядку і врегульовує на загальнодержавному рівні процеси організації та взаємодії громадських формувань і Національної поліції з приводу охорони громадського порядку.

У підрозділі 3.3 *«Напрямки удосконалення взаємодії Національної поліції України та громадянського суспільства»* виокремлено та проаналізовано основні напрями удосконалення взаємодії Національної поліції України та громадянського суспільства.

Встановлено, що одним із напрямів удосконалення взаємодії поліції та інститутів громадянського суспільства є удосконалення правової бази. Запропоновано в межах даного напрямку внести зміни до законів України «Про Національну поліцію», «Про громадські об'єднання» і прийняти низку підзаконних нормативно-правових актів, які будуть спрямовані на реалізацію положень зазначених законів. Обґрунтовано необхідність прийняття загальнодержавної Концепції взаємодії Національної поліції та інститутів громадянського суспільства. Акцентовано увагу на тому, що на підставі зазначеної Концепції взаємодії Національної поліції та інститутів громадянського суспільства з урахуванням вимог реформи децентралізації влади необхідно розробити і прийняти регіональні концепції взаємодії поліції і інститутів громадянського суспільства, програми розвитку поліцейських структур.

Обґрунтовано, що у межах підвищення доступності поліції для населення доцільно провести наступні заходи: 1) максимально наблизити наряди поліції до житлового сектору; 2) активізувати практику регулярних профілактичних обходів діляниць та об'їздів віддалених населених пунктів; 3) створити «приймальні» пункти звернення громадян за допомогою до правоохоронних органів в усіх відділах поліції; 4) запровадити у практику технічні засоби віддаленого доступу, які дозволять громадянам у спрощеному порядку подати заяву і повідомлення до поліції; 5) запровадити у діяльність поліції сучасні технології з метою удосконалення практики надання інститутам громадянського суспільства послуг.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й подано нове вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні

загальнотеоретичних засад впливу громадянського суспільства на правоохоронну діяльність і практичних аспектів взаємодії поліції та громадянського суспільства, а також у формулюванні теоретичних положень і практичних висновків та рекомендацій щодо удосконалення такого роду взаємодії. За результатами наукового дослідження зроблено наступні висновки:

1. Встановлено, що у світовій практиці існує чотири основні моделі поліцейської служби: «політик-спостерігач», «юрист-професіонал», «за можливістю раціоналізована», «служіння суспільству», розкрито їх.

З'ясовано, що у пошуках оптимальної моделі функціонування Національної поліції України і взаємодії її і громадянського суспільства вчені-правознавці підтримують єдину точку зору: модель «служіння суспільству» є найпридатнішою для сучасного етапу розвитку правової держави і громадянського суспільства. У свою чергу, вчені, які не ведуть мову про обрання моделі функціонування поліції «служіння суспільству», одним із пріоритетних напрямків діяльності Національної поліції України і її сутнісним призначенням визначають необхідність її соціалізації, орієнтацію поліцейських структур на функцію надання послуг населенню, тісну взаємодію і співпрацю поліції (міліції) із громадянським суспільством.

2. З'ясовано, що на формування та здійснення правоохоронної політики держави впливають як державні органи, так і громадськість, громадянське суспільство. Доведено, що будь-який інститут громадянського суспільства, незалежно від його виду, безпосередньо або опосередковано впливає на формування правоохоронної політики держави, надана характеристика різновидам такого роду впливу.

Встановлено, що факт існування закономірностей безпосереднього впливу політичних партій, як інституту громадянського суспільства, на формування правоохоронної політики держави впливає з їх дуалістичної природи та напрямків діяльності.

Закономірності опосередкованого впливу недержавних засобів масової інформації, інститутів громадянського суспільства, що здійснюють моніторинг за діяльністю органів державної влади, неурядових правозахисних організацій (у тому числі адвокатури) тісно пов'язані з особливостями їх діяльності.

3. Розкрито аксіологічні засади правоохоронної діяльності в умовах розвитку громадянського суспільства. Доведено, що в результаті реалізації правоохоронної діяльності досягаються суспільна злагода та стабільність у громадянському суспільстві, створюються необхідні умови для забезпечення гідного і безпечного існування кожної конкретної особи зокрема, і громадянського суспільства в цілому. У загальному вигляді метою правоохоронної діяльності є забезпечення та

підтримання правопорядку в суспільстві та державі, а також охорона прав, свобод і законних інтересів громадян. Інакше кажучи, аксіологічна цінність правоохоронної діяльності полягає в забезпеченні реалізації приписів норм права всіма суб'єктами права, охороні права, забезпеченні верховенства права в суспільстві.

Підкреслено, що однією із аксіологічних засад правоохоронної діяльності є її «всеосяжність» відносно суб'єктів права, що порушують (порушили) норми права у сфері прав і свобод людини та громадянина. Правоохоронна діяльність охороняє (захищає) суб'єктів громадянського суспільства від протиправних посягань як з боку держави, так і з боку інших суб'єктів права.

4. Встановлено, що особливості взаємодії поліції (міліції) з громадянським суспільством певною мірою обумовлені видом державного (політичного) режиму.

В умовах тоталітарного режиму (на прикладі Радянської України) громадські формування, які активно взаємодіяли з міліцією, склалися, переважно, з партійних і комсомольських активістів, робітників і членів адміністративних секцій місцевих, сільських, селищних, районних рад. Взаємодія громадських формувань із міліцією в Радянській Україні мала односторонній характер. Громадські формування зазначеного типу проводили та виражали волю держави, а не суспільства. До їх функцій не входив контроль за діяльністю правоохоронної системи взагалі та міліції зокрема.

В умовах розбудови демократичної держави в Україні взаємодія громадських формувань із охорони порядку з поліцією має двосторонній характер. Громадські формування з охорони порядку, з одного боку, допомагають працівникам поліції у здійсненні ними службових завдань, реалізації правоохоронної функції держави, а з іншого – здійснюють контроль за їх діяльністю. У демократичній державі й інші інститути громадянського суспільства контролюють діяльність поліції, впливають на її сутність та зміст, обумовлюють реформування.

5. З'ясовано, що будь-яка держава використовує певну модель партнерської взаємодії поліції і громадянського суспільства, у межах якої існує різноманіття форм взаємодії поліції і населення. Наразі однією із найпоширеніших моделей партнерської взаємодії поліції і громадянського суспільства у світі є модель «Community Policing», «Community-oriented Policing», «Neighborhood Policing».

Однією із найрозповсюдженіших форм взаємодії громадянського суспільства і поліції в сучасних державах є сумісна діяльність поліції і добровільних громадських формувань правоохоронного спрямування.

Здійснено класифікацію форм взаємодії поліції та громадянського суспільства у сучасному світі за наступними підставами: 1) за спрямованістю – організаційні, функціональні; 2) залежно від виду

регулятивної функції права – статичні, динамічні; 3) залежно від виду суб'єктів, які взаємодіють з поліцією, – індивідуальні, колективні.

6. Принципи взаємодії поліції і громадськості визначено як основні, керівні засади спільної діяльності поліцейських структур та інститутів громадянського суспільства, які здійснюються з метою забезпечення громадського порядку.

Запропоновано принципи взаємодії поліції і громадськості поділяти на дві основні групи: загальні та спеціальні.

Встановлено, що основними напрямками взаємодії поліції і громадськості є: інформаційна, профілактична (превентивна), контролююча, охоронна функції.

7. З'ясовано, що формування і розвиток громадянського суспільства в Україні обумовлені: 1) розвиненими соціальними та правовими інститутами; 2) сформованістю системи соціальних і правових цінностей та орієнтирів у суспільстві; 3) соціальною активністю громадян; 4) належним рівнем інформованості в соціально-правовій сфері.

Обґрунтовано, що сучасний етап розвитку українського громадянського суспільства характеризується: тенденцією руху в бік публічної політики; тенденцією збільшення кількості громадських організацій і громадських об'єднань; зниженням економічних показників (економічний рівень населення); тенденцією до інтровертивності системи соціальних і правових цінностей, орієнтирів української нації; зростанням рівня поінформованості українського суспільства, що супроводжується правовою пасивністю у питаннях захисту порушених прав.

8. Встановлено, що правова основа взаємодії Національної поліції України та інститутів громадянського суспільства є сукупністю нормативно-правових актів законодавчого, підзаконного рівнів, які регулюють відносини, що пов'язані зі спільною діяльністю Національною поліції та інститутів громадянського суспільства.

Запропоновано за юридичною силою сукупність нормативно-правових актів, які регулюють взаємодію інститутів громадянського суспільства та поліції, умовно поділяти на наступні рівні:

1) законодавчий рівень (Конституція України, міжнародно-правові договори, ратифіковані Верховною Радою України, закони України);

2) підзаконний нормативно-правовий рівень (нормативні документи Президента України, нормативні документи Кабінету Міністрів України, відомчі акти, підзаконні нормативно-правові акти місцевого самоврядування, локальні нормативні акти).

9. Сформульовані за результатами дослідження теоретичні узагальнення стали основою для розроблення основних напрямків

удосконалення взаємодії Національної поліції України та громадянського суспільства.

Основними напрямками удосконалення взаємодії Національної поліції України та громадянського суспільства є: 1) розроблення та прийняття на загальнодержавному і регіональному рівнях Концепції взаємодії Національної поліції та інститутів громадянського суспільства; 2) підвищення доступності поліції для населення; 3) забезпечення принципу відкритості у роботі поліції; 4) формування у населення об'єктивної оцінки діяльності поліції і створення позитивного образу її працівників; 5) підвищення рівня підготовки працівників поліції та представників громадських організацій правоохоронного спрямування у сфері забезпечення правопорядку і режиму законності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Субота С. І. Сучасні наукові уявлення щодо взаємодії громадянського суспільства і поліцейських структур / С. І. Субота // Право і Безпека. – 2015. – № 3 (58). – С. 103–108.

2. Субота С. І. Закономірності впливу інститутів громадянського суспільства на формування правоохоронної політики держави / С. І. Субота // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 3. – С. 51–60.

3. Субота С. І. Особливості взаємодії громадянського суспільства та поліції в умовах тоталітарного політичного режиму / С. І. Субота // Право і Безпека. – 2016. – № 1 (60). – С. 73–79.

4. Субота С. И. Формы взаимодействия полиции и гражданского общества в современном мире / С. И. Субота // Право и закон. □ 2016. □ № 1. □ С. 29–36.

5. Субота С. І. Правова основа взаємодії інститутів громадянського суспільства та нової української поліції / С. І. Субота // Право і Безпека. – 2016. – № 2 (61). – С. 54–59.

6. Субота С. І. Взаємозв'язок громадянського суспільства і поліцейських структур / С. І. Субота // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (13 листоп. 2015 р.). – Х. : ХНУВС, 2015. – С. 282–283.

7. Субота С. І. Форми і принципи взаємодії поліції та громадянського суспільства / С. І. Субота // Національні та міжнародні механізми захисту прав людини : тези доп. Всеукр. кругл. столу (м. Харків, 20 квіт. 2016 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2016. – С. 208–210.

АНОТАЦІЯ

Субота С. І. Національна поліція України та її взаємодія з громадянським суспільством: теоретико-правове дослідження. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2017.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням, присвяченим теоретико-правовій характеристиці взаємодії нової української поліції із громадянським суспільством. Автором здійснено огляд юридичних літературних джерел, розкрито сучасні наукові уявлення щодо взаємодії громадянського суспільства і поліцейських структур. З'ясовано та охарактеризовано особливості впливу інститутів громадянського суспільства на формування правоохоронної політики держави, розкрито аксіологічні засади правоохоронної діяльності в умовах розвитку громадянського суспільства. Встановлено та здійснено порівняння особливостей взаємодії громадянського суспільства і поліції в умовах тоталітарного та демократичного режимів. Проаналізовані основні форми взаємодії поліції і громадянського суспільства в сучасному світі, проведена їх класифікація. Сформульовані принципи та функції взаємодії поліції і громадянського суспільства. Визначено та обґрунтовано основні тенденції формування і розвитку громадянського суспільства в Україні, проаналізовано правову основу взаємодії інститутів громадянського суспільства та нової української поліції. Запропоновано основні напрямки удосконалення взаємодії нової української поліції та громадянського суспільства.

Ключові слова: нова українська поліція, взаємодія, громадянське суспільство, інститути громадянського суспільства, взаємодія нової української поліції з громадянським суспільством, принципи взаємодії нової української поліції з громадянським суспільством, функції взаємодії нової української поліції з громадянським суспільством.

АННОТАЦИЯ

Субота С. И. Национальная полиция Украины и её взаимодействие с гражданским обществом: теоретико-правовое исследование. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2017.

Диссертация является комплексным научным исследованием, посвященным теоретико-правовой характеристике взаимодействия новой украинской полиции с гражданским обществом. Автором проведен анализ литературных источников, раскрыты современные научные представления относительно взаимодействия гражданского общества и полицейских структур. Определены и охарактеризованы особенности влияния институтов гражданского общества на формирование правоохранительной политики, раскрыты аксиологические основания правоохранительной деятельности в условиях развития гражданского общества. Установлены особенности взаимодействия гражданского общества и полиции в условиях тоталитарного и демократического режимов, проведен их сравнительный анализ. Проанализированы основные формы взаимодействия полиции и гражданского общества в современном мире, осуществлена их классификация. Сформулированы принципы и функции взаимодействия полиции и гражданского общества. Определены и обоснованы основные тенденции формирования и развития гражданского общества в Украине, проанализированы правовые основы взаимодействия институтов гражданского общества и новой украинской полиции.

Предложены следующие основные направления совершенствования взаимодействия новой украинской полиции и гражданского общества: разработка и принятие на общегосударственном и региональном уровнях Концепции взаимодействия Национальной полиции и институтов гражданского общества; повышение доступности полиции для населения; обеспечение принципа открытости в работе полиции; формирование у населения объективной оценки деятельности полиции и создание позитивного образа ее работников; повышение уровня подготовки работников полиции и представителей гражданских организаций правоохранительного направления в сфере обеспечения правопорядка и режима законности.

Ключевые слова: новая украинская полиция, взаимодействие, гражданское общество, институты гражданского общества, взаимодействие новой украинской полиции с гражданским обществом, принципы взаимодействия новой украинской полиции с гражданским обществом, функции взаимодействия новой украинской полиции с гражданским обществом.

SUMMARY

Subota S. I. Ukrainian police and its interaction with civil society: theoretical and legal research. – *On the manuscript.*

The thesis for a candidate's degree by specialty 12.00.01 – Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Studies. – Kharkiv National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2017.

Dissertation is a complex research devoted to theoretical and legal characteristics of the interaction of the new Ukrainian police with civil society. The author conducts an overview of legal literature discloses the modern scientific understanding of the interaction of civil society and police agencies. Elucidated and characterized and the influence of civil society institutions in shaping law enforcement policy, reveals axiological foundations of law enforcement in the development of civil society. Installed and comparison of features of interaction between civil society and police in a totalitarian and a democratic regime. Analyzes the main forms of interaction between police and civil society in the modern world, their classification. The principles and functions of interaction of police and civil society. Identified and substantiated main trends of formation and development of civil society in Ukraine, analyzed the legal basis of interaction of institutions of civil society and the new Ukrainian police. The basic directions of improvement of interaction of the new Ukrainian police and civil society.

Keywords: new Ukrainian police cooperation, civil society, civil society institutions, interaction of the new Ukrainian police with civil society, the principles of cooperation between the new Ukrainian police with civil society, a function of the interaction of the new Ukrainian police with civil society.

Підписано до друку 17.02.2017. Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 60х90/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.